

لهبارهی بهرتهسکیه یانی عهقلهوه

فریدریش شلیبر

وهرگیرائی له فارسیه وه: ئامانج عهزیز کهندی

دی کارت

لەدۇنيانى ھەست پى كراودا، ورو ھىواكانن. ئەگەر ھەتا ئىستا حەقىقەت بە شىۋەكە پىۋىستە سەرگە وتوو نەبوو تاوانى عەقل نىيە، بەلكو تاوانى دلەكە دەرگاي لەسەر حەقىقەت داخستوو، تاوانى ھىواكەلكەلەكانە كەبو حەقىقەت ئىشىكىيان نەكردوو.

ئەگەر وانىيە، فەرمانزەوايى بەربلاوى ئەم گشتە داوۋەرىيە منالانەيە و تارىكى مېشكەكان، لەكويۋە دى، لەسەر ئەم گشتە روناكاييە كەفەلسەفە و مەعريفە بلاويان كرددۆتەو؟ سەردەم، سەردەمى روناك روانىنە، يانى زانايى دۆزراوۋەتەو و بەھەمووان بلاوكر اوۋەتەو، ئەو زانايانەي كەبەس بوو بۆتەو لانى كەم ئىمە شىۋازى ژيانمانى لەسەر رىك و پىك بگەين. رۆحى لىكۆلىنەوۋەي ئازاد بەسەر گومانە شەيتانەكاندا زال بوو و ئەو گومانە بەتالانەي كەبو سەردەمىكى درىژ بوونە كۆسپى بەدەستەينانى حەقىقەت، لەلايەن ئەو كۆلىنەوۋە ئازادەو تىكشكىنراون. رەگو رىشەي دەمارگرژى و فرىو لاواز بوو و كىلگەي دەسەلاتى ئەوان ژىرو رووكر اوۋەو عەقل مىلى لەچنگالى ھەلەكانى ھۆش رزگار كرددوو و خۆي لەچەپەلى درۆدەلەسە لە شۆردۆتەو. لەسەرەتاوۋە كەفەلسەفە روو ئىمەي لەحەقىقەت وەرگىرايوو، ئىستا خۆي بە دەنگى بەرز بانگھىشتى سروشتمان دەكا، كەوايە بەراستى ھۆكارى ئەوۋەي كە ھىشتا ئىمە دژو نامۆين چىيە؟ چونكە لەدۇنيانى دەرەوۋەي ئىمە ھۆكارىك لەنارادانىيە، كەوايە لەناو ئىمەداولەرەوشت و ناكارى ئىمەدا دەبى شتىك

ئايا فەلسەفە بەترساوى و ھىوا دۆراوى دەبى لەو بوارە بكشيتەو؟

رىك ئەوكاتەي كە دەسەلاتدارىتى پىكھاتەكان لەگشت لايەك پەرەدەسىنى، دەبى ئەم رىزدارتىنى دەسكەوتانە لەدەست ھەلكەوتى بى بىچم و ناپىكاتەبىدا رەچاوكرى.

ئايا مەملانىي ھىزە تارىكەكانى دۇنيانى سىياسەت دەبى تاھەتايە بېشكىنى و قامووسى خۆشەويستى بەسەر خۆپەرەستى نەيارانەدا قەت زال نەبى؟

ئەگەر چى عەقل خۆي بەو ھىزە توورەيەو كەلە بەرابەر كەرەستەكانى ئەودا خۆراگرى دەكا بى ھۆ دەست بو خەبات نابا و - وەك كورەكەي ساتون لەئىلياسدا - سەرەپۆيانە ناچىتە مەيدانى تىكھەلچوون، بەلام لەنىو لەشكرى جەنگاۋەرەكانىدا، شايانترىنيان... ھەلدەبىژىرى - ھەرەك چۆن ژىيوس كەكورەكەي - بەكەرەستەي شەپرى خودايى تەيار دەكردو بەھىزى سەرگەوتووانەي ئەو، چارەنووسى مەملانىي ديارى دەكرد.

عەقل كاتىك كەياسا دەدۆزىتەوۋە داي دەمەزىنى، كارىكى كرددوو كەپىۋىستە بىكات. ئەوۋەي كە دەمىنىتەوۋە بەكارھىننى ياسايەكە كەنۇبەي خۆي ئەو كارە دەگەرپىتەوۋە بو ھەستىار بوونى زىندوو و بويرانە. ئەگەر حەقىقەت لەكىشەو مەملانىي ھىزەكانى دىكەدا دەبى سەرگەوي، سەرەتا دەبى خۆي بەھىزى و ورو ھىوابدا بەلايەنگرەكانى لەجىھانى واقىعىدا، چونكە تەنيا ھىزى بزوينەر

هاودهدی ئیمهن. ئهو دیترا نهی دیکه بهراستی شایانی سوکایه تین و ته نیا چاره نووسیکی باشتر دهیتوانی له بهندی پیوستیه کان نازادیان بکا، چونکه خویمان ههلبژاردنیکی دیکه یان نیه. ئهوان زورتره زیان له سهولهی تراویلکهی چه مکه تاریکه کانه که میشتکی خه یال باز دهتوانی به دلخوازی خوئی بیچمیان بو داریژی، تا پرشنگی حهقیقهت که خهونی دروینهی ئهوان ده پرمینی.

ئهوانه بناغه ی بهخته وهری خویمان له سهه ئه وهله و داوهریه منالانه یه روئاوه که رووناکایی ناسین ده بی تیکیان بشکینی. نرخیک که ئهوان ده بی بو گه یشتن به حهقیقهت بیدهن و هه موو ئه وشتانه ی که بویمان بایه خداره ده بی له دهستی بدن، بهراستی نرخیکی گرانه. ده بی ژيرو ناقل بی تا عهقلانه ت خۆش بوی. ئهو حهقیقهته ی که له سهره تاوه فلسه فه ی ناونا فیلوزوفی (حه زکردن له زانایی)، باش تیی گه یشتبوو. به و پییه ئه وه بهس نیه که هه موو رونکردنه وه کانی تیگه یشتن ته نیا تا ئه و جییه بکه ونه بهر سه رنج که له سهه ر ئاکاره کانی مروقه کاریگه ری داده نیین. بی گومان تایبه تمه ندیه دهروونیه کانی مروقیش کاریگه ری داده نیین له سهه ر گهش روانینی ئه و پهروه رده یه هیزی هه ستیش پیوستی سه رده مه. نهک ته نیا له بهرئه وه ی ده بیته هوی روانینیکی باشتر بو دهسکه وته کانی ژیان، به لکوو زورتر له و رووه وه که ده بیته هوی باشتر بوونی روانگه کانیش.

سهراچاوه: روشن نگه ری چیست؟

شاراوه بی که تیگه یشتن له حهقیقهت - هه رچه نده له بهرانه برمان دره وشاوه بی - ههروه ها وهرگرتنی - حهقیقهت هه رچه ندهش زیندوو راست بی - بو مانی نه شیوا دهکات و ده بیته کو سپی ریگای ئه و. پیشینیان ئه وه یان ههست پی کردووه: Sapere aude

بویره له زانایی، وه بده خۆت که ناقل بی. بویر ده بی چاونه ترس بی تا به و هیزه له گه ل ئه و کو سپانه که تایبه تمه ندی کارنه کهری و ته وه زه لی ترسینه ری مروقیه تی ده یخاته سه رریگه ی زانایی، خه بات بکا. له خۆپرانیه که له ئوستوو ره کاندئا وتویانه فریشته ی عهقل کاتی که له ژوپیتره وه دیته دونیا، به هه موو که رهسته کانی شه ر خوئی ته یار دهکا، چونکه یه که م کار که ده بی بیکا، خه بات و شه په. عهقلیش له سه ره تای هاتنه دونیا یه وه، ململانییه کی قورسی له به ره له گه ل هوش و ههست که نایانه وی ده ستبه ر داری ئاسایش و ئارامی شیرینی خویمان بن. زورینه ی مروقه کان له خه باتی به رده و ام له گه ل هه ژاری وه ها شه که ت و داپزاون که خویمان له شه ریکی نویی به هه له و داوهری منالانه که زور قورستره، ده بویرن. زور رازی و خۆش خال ده بن ئه گه ر که سیک باری گرانی بیر کرانه وه یان بو هه لگری و له جیاتی ئه وان بیر بکاته وه و ده سه لات داریتی ئه وان له ئه ستوگری. ئه گه ر پیوستیه کی گه وه تری به پیش چاره نووس هه بوو به بهروایه کی پته وه وه په نا ده باته بهر ئه و یاساو ریسا له پیشدا داریژراوه ی که حکومهت و کلیسا بوکاتی و ناماده یان کردووه. ئه گه ر ئه م خه لکه چاره ره شان ه شایانی